

“วิถีสังคมพุทธศาสนาในสังคมไทย”

BUDDHIST POSSIBILITY IN THAI SOCIETY

พระปลัดเมธี เขมปณโณ, พระปริยัติพัชรการณ, และเฉลียว รอดเขียว

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พูนผาเมือง เพชรบูรณ์

บทคัดย่อ

พุทธศาสนาในสังคมไทย มีความเป็นองค์กรมั่นคงถาวรและมีองค์ประกอบอย่างชัดเจน ทั้งศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนพิธี และศาสนสถาน แต่ถ้ามองให้ลึกซึ้งไปองค์ประกอบเหล่านี้ กลับเป็นปัญหาหลัก หรือ จุดด้อยของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ด้วยสาเหตุหลายประการด้วยกัน ตั้งแต่ยุคอาณาจักรสุโขทัยเป็นต้นมา จนถึงยุครัตนโกสินทร์ กระบวนการทางศาสนาพุทธในประเทศไทยได้พัฒนาตนเองตลอดมา ท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและสังคมที่แตกต่างจากแหล่งกำเนิดของศาสนา ดังนั้น กระบวนการทางศาสนาจึงเปลี่ยนแปลงบทบาทตนเอง เพื่อสนองตอบนโยบายสร้างชาติ โดยมีบุคลากรทางศาสนา คือ พระสงฆ์เป็นผู้สนองงาน

บทความนี้ จึงเป็นการนำเสนอให้เห็นวิถีสังคมพุทธศาสนาในสังคมไทย ที่แม้พุทธศาสนาจะมีบทบาทสำคัญในสังคมไทย แต่ก็ยังอยู่ภายใต้การครอบงำของสังคมอยู่ดี ทั้งในด้านการเมือง สังคม และวัฒนธรรม เพราะศาสนาพุทธเป็นของคนไทย ฉะนั้น ทุกสถานการณ์ของศาสนาพุทธในสังคมไทยจึงเป็นไปภายใต้ความต้องการของคนไทย พุทธศาสนาไทยไม่ได้ขับเคลื่อนตนเองอย่างอิสระอย่างเสรีโดยยึดธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ ไม่ต้องไปดูอื่นไกล ดูสถานการณ์การแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชผู้เป็นประมุขสงฆ์เป็นตัวอย่างของสถานการณ์พุทธศาสนาในสังคมไทย

คำสำคัญ : วิถีสังคม, พุทธศาสนา, สังคมไทย

Abstract

Buddhism in Thai society There is a firm, permanent, and clearly defined organization. Both religious people, religious ordinances, and religious places. But if looking deeper into these elements Instead, it is the main problem or weakness of Buddhism in Thai society. For many reasons Since the Sukhothai Kingdom era Until the Rattanakosin era The Buddhist process in Thailand has continuously developed itself. In the midst of cultural and social environments that are different from the origin of religion, religious processes change their roles. In response to the national building policy With religious personnel which are The monks are the responders.

This article therefore presents the Buddhist phase in Thai society. Although Buddhism plays an important role in Thai society But still under the dominance of society anyway Both in politics, society and culture, because Buddhism belongs to Thai people, therefore, every situation of Buddhism in Thai society is under the needs of Thai people. Thai Buddhism does not drive itself

freely and freely by adhering to discipline as the criterion. No need to go to see other places far. See the situation of the appointment of the monk, the monk, as an example of the situation of Buddhism in Thai society.

Keywords: Watta, Buddhism, Thai society

บทนำ

ด้วยเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน ทั้งกรณีธรรมกายและการแต่งตั้งองค์ประมุขสงฆ์ครั้งล่าสุด ซึ่งล้วนแต่เป็นประเด็นให้เห็นการครอบงำองค์กรทางศาสนาจากคนภายนอกองค์กร พร้อมทั้งความขัดแย้งทางด้านศาสนาของพุทธศาสนิกเอง ในสถานการณ์เหล่านั้น เหตุการณ์ใหญ่ๆมักจะถูกอำนาจรัฐเข้ามามีส่วนในการกระทำทั้งในด้านลบและด้านบวก โดยที่องค์กรทางศาสนาพุทธไม่สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีอิสระ มักจะถูกแทรกแซงจากบุคคลภายนอกเสมอ ในประเด็นนี้เราจึงทำความเข้าใจ โดยการย้อนมองความเป็นไปและเป็นมาของพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เป็นคำเดียวกับ วัฏฏะ ในการตั้งชื่อเรื่อง เพื่อต้องการสื่อถึงประวัติความเป็นมาของพุทธศาสนาและสิ่งที่ทำให้พุทธศาสนายังคงอยู่ในวังวนสังคมไทยสืบต่อไป

พุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทย

จากแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติตนของเหล่านักบวชในศาสนาของสมณโคตม ที่เรียกว่า ธรรมวินัย หรือ ศาสนา ซึ่งแปลว่า คำสอนของพระพุทธเจ้า หลังพุทธปรินิพพานราวพุทธศตวรรษที่ 3 รัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ต้องการแผ่แสนยานุภาพครอบงำอาณาจักรต่างๆ ตั้งแต่เทือกเขาหิมาลัยจนถึงแหลมอินเดียน หลังจากพระองค์ใช้ยุทธวิธีในการครอบงำผู้คนได้กว้างขวางไพศาล พระองค์กลับมีความคิดใหม่ว่า ชัยชนะอันสูงสุดต้องเป็นชัยชนะที่ได้ด้วยธรรม เพราะธรรมจะให้ผลคือความสุขอย่างเดียว จากนั้นมา พระองค์ก็ทรงนำหลักธรรมพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการปกครอง พร้อมทั้งส่งคณะธรรมทูตออกไปประกาศเผยแผ่ หลักธรรมในต่างแดนแทนการยกกองทัพไปยึดครอง รวมทั้งดินแดนสุวรรณภูมิซึ่งเป็นที่ตั้งของประเทศไทยในปัจจุบัน

สุวรรณภูมิในยุคนั้น ผู้คนนับถือผี ไสยศาสตร์ คณะธรรมทูตที่นำโดยคณะพระโสณเถระและพระอุตตระเถระ ต้องปราบภูตผีปีศาจ ยักษ์มารเสียก่อน จึงสามารถเผยแผ่ศาสนาได้ ในการเผยแผ่ศาสนาของคณะธรรมทูตต้องอาศัยคนอินเดียที่เข้ามาอยู่ก่อนเป็นผู้ช่วยในการเผยแผ่คำสอน ซึ่งคนอินเดียเหล่านี้ คือ พวกอินเดียนที่นับถือศาสนาพราหมณ์ (Mahamakut Buddhist University, 2000 : 64-65)

จากประวัติการเข้ามาเผยแผ่พุทธศาสนาทำให้ทราบถึงประเด็นศาสนาที่เป็นเครื่องมือขยายอำนาจปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราช ถึงแม้พระองค์จะสนับสนุนพุทธศาสนาอย่างมาก แต่ก็เจตนาด้านการเมืองอยู่เช่นกัน และพระองค์ยังใช้กระบวนการทางการเมืองเข้ามาจัดการกับศาสนาอยู่ไม่น้อย นั่นคือต้นเหตุที่พุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทย เมื่อพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศในสมัยนั้น กล่าวกันว่า คณะธรรมทูตต้องปรับตัวให้เข้ากับคนท้องถิ่น ท่านเหล่านั้นไม่ได้เข้ามาเทศนาสั่งสอนอย่างเดียว วิธีการปรับตัวให้เข้ากับคนท้องถิ่นมีการปราบผี ปีศาจ ตามความเชื่อของคนท้องถิ่นซึ่งเท่ากับว่าเหล่าพระคณะธรรมทูตก็ต้องยอมรับวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นเช่นกัน นอกจากนี้ คน

ท้องถิ่นในสมัยนั้นได้ชื่อเป็นชนเผ่าที่ไร้วัฒนธรรม มีอุปนิสัยหยาบคาย ซึ่งไม่เหมาะที่จะเข้าถึงหลักธรรมของพระพุทธศาสนาความเป็นพุทธของแบบไทยๆ ไม่ใช่พุทธแบบดั้งเดิม คำว่าคณะธรรมทูตต้องปราบพวกยักษ์พวกนาครที่เป็นอันตรายต่อการเผยแผ่ศาสนา นอกจากนี้ คณะธรรมทูตต้องอาศัยคนศาสนาอื่นดูในการเผยแผ่ตั้งนั้นพุทธศาสนาในประเทศจึงมีลักษณะพุทธปนพราหมณ์

พุทธศาสนากับสังคมไทย

สังคมไทยที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักของประเทศ และเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนสังคมไทยมาโดยตลอด ทั้งแก้ปัญหาสังคมและรักษาเสถียรภาพทางสังคม แต่พุทธศาสนาในสังคมไทยจึงดำเนินงานภายใต้การควบคุมของรัฐ และต้องอยู่ภายใต้สถานการณ์ที่อ่อนไหวไปตามกระแสทางสังคม ถึงอย่างไร พุทธศาสนามีส่วนในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมให้กับสังคมไทย พุทธศาสนาสร้างอัตลักษณ์ให้คนไทยแตกต่างจากคนประเทศอื่นที่ไม่ได้นับถือศาสนาพุทธ ด้วยคุณลักษณะของคนไทยหรือสังคมไทยที่แตกต่างจากชนชาติอื่น และคุณลักษณะของคนไทยนี้คล้ายคลึงกับชนชาติประเทศเพื่อนบ้านที่นับถือพุทธศาสนาเหมือนกัน เช่น ลาว พม่า เขมร เป็นต้น ดังนั้น คำว่าประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ คงไม่เกินจริงมากนัก เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่ถูกหล่อหลอมมาด้วยวัฒนธรรมประเพณีของชาวพุทธ (Prapot Asawawarurakarn, 2005 : 64-65)

ตั้งแต่อดีตมา สถาบันพุทธศาสนาต้องผูกติดกับสถาบันการปกครอง หรือชนชั้นปกครองจากประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในประเทศไทย จะเกี่ยวพันอยู่และรุ่งเรืองอยู่กับกลุ่มชนชั้นผู้ปกครอง ศาสนาของคนทั่วไปเกือบจะไม่ได้กล่าวถึง เมื่อมีการกล่าวถึงพุทธศาสนาของชาวบ้านทั่วไป จะถูกหาว่าเป็นพวกคนป้านับถือหรือพวกแอบอ้างศาสนาของพวกนอกรีต เพราะเชื่อกันว่า ประชาชนระดับชาวบ้านไม่ได้นับถือพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในสังคมไทยได้มาจากกลุ่มชนชั้นปกครอง (Seree pongpis., 2004 : 287)

พุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาของชนชั้นปกครอง และเป็นเครื่องมือของชนชั้นปกครองในการขยายอำนาจทางการเมืองออกสู่ประชาชนในอาณาเขตของตนเอง การเผยแพร่แนวคิดทางศาสนาจักรจึงเกิดขึ้นพร้อมกับการขยายอำนาจของราชอาณาจักร การนับถือพุทธศาสนาของประชาชนระดับชาวบ้านจึงเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองเท่านั้น การนับถือพุทธศาสนาของชาวบ้านจึงเป็นการรับเอาอานิสงส์ทางการเมืองการปกครองของรัฐบาลในยุครวบรวมอาณาจักร จนถึงยุคสร้างชาติ

ดังนั้น พุทธศาสนาในสังคมไทยจำปรับตนเองให้มีบทบาทสอดคล้องกับความต้องการทางสังคม เพื่อความอยู่รอดของพุทธศาสนาเองทั้งในฐานะของสถาบันของสังคม หรือ ในฐานะกระบวนการทางศาสนาที่มีแนวคิดอันแยกวิถีโลกออกเป็นโลกียะและโลกุตระ ถ้าองค์กรพุทธศาสนาต้องการเป็นเอกเทศจากอำนาจรัฐ องค์กรพุทธศาสนาจะต้องพยายามมีบทบาททางสังคมมากขึ้น เพื่อจะได้การยอมรับจากผู้คนในสังคม พุทธศาสนาจึงมอบภาระหน้าที่เกี่ยวกับสังคมให้กับบุคลากรของตนเอง ภาระหน้าที่นั้นเป็นไปเพื่อการเผยแผ่พุทธศาสนา แต่ต้องตอบสนองความต้องการของคนในสังคม

ทัศนะของ เสฐียรพงศ์ วรรณปก ได้กล่าวว่า พุทธศาสนาจะดำรงอยู่ได้หรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับภาระหน้าที่ของพระสงฆ์ เพื่อจะดำรงไว้ซึ่งพระสัทธรรมของพระพุทธเจ้า หน้าที่พระสงฆ์ในฐานะบุคลากรทางศาสนาจะได้ทำโดย

หลักการใหญ่ๆ 3 ประการ คือ 1. การศึกษาเล่าเรียน 2. การปฏิบัติตามที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา 3. การเทศนาสั่งสอนประชาชน (Sathianphong Wannaphok., 2012 : 148)

พุทธศาสนากับดำรงอยู่ด้วยคตินะธรร

การศึกษาเล่าเรียนในพุทธศาสนามีมาตั้งแต่พุทธกาล เรียกว่า คตินะธรร คือ การเล่าเรียนพระธรรมวินัยอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า การศึกษาเล่าเรียนนี้ เป็นบาทแห่งการสืบทอดพระศาสนา พระพุทธศาสนาจะดำรงอยู่ได้ด้วยการศึกษาเล่าเรียนเป็นเหตุแห่งความตั้งมั่นแห่งพระศาสนา การศึกษาเล่าเรียนของพระพุทธศาสนาในประเทศในอดีต เรียกว่า การศึกษาปริยัติธรรม เป็นการศึกษาลักสูตรพระไตรปิฎกด้วยภาษาขอม จนมาถึงรัชสมัยราชกาลที่ 2 ทรงแก้ไขใช้หลักสูตรใหม่โดยแบ่งชั้นเป็นประโยค สูงสุด คือ ประโยค ป.ศ. 9 ในปัจจุบันนี้ ยังใช้หลักสูตรนี้อยู่

การศึกษาปริยัติธรรมในปัจจุบันนี้แบ่งเป็นสองแผนก คือ แผนกธรรม กับ แผนกบาลี การศึกษาแผนกธรรมมุ่งศึกษาเรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวกับศาสนา ฐิติวินัยของพระภิกษุตลอดจนกฎหมายของคณะสงฆ์ ประวัติพระพุทธเจ้าและสาวก หลักธรรมในพุทธศาสนา ตลอดจนเขียนอธิบายธรรมได้ ส่วนแผนกบาลีศึกษาพระไตรปิฎก พระสูตรศึกษาในประโยค 1-5 พระวินัยศึกษาในระดับ ประโยค 6-8 และพระอภิธรรมศึกษาในระดับ ประโยค 8-9

นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังได้ดำเนินการการศึกษาแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์ 2 แห่ง คือ มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย และสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งสถาปนาขึ้นโดยพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2436 (Sathianphong Wannaphok., 2012 : 157) ระยะเวลาในพ.ศ. 2514 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศระเบียบกระทรวงว่าด้วยโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาขึ้น ตามความประสงค์ของคณะสงฆ์โดยพระปรารภของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลสังฆปริณายก (จวน อุฏฐายีมหาเถระ) วัตถุประสงค์ของการศึกษาโรงเรียนปริยัติธรรมเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายศาสนาจักร โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ดำเนินการจัดการเรียนการสอนในระบบเดียวกับรูปแบบโรงเรียนของรัฐและเอกชนทั่วไป โดยใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานมีกลุ่มสาระการเรียนรู้ตามที่กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดและมีวิชาเฉพาะที่กำหนดให้นักเรียนคือ พระภิกษุสามเณรต้องเรียนตามนโยบายของคณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม คือ วิชาภาษาบาลี และวิชาพุทธศาสนา ซึ่งมีวิชาพุทธประวัติ ธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาหลักพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎก สามารถนำไปเป็นเครื่องมือเผยแพร่พุทธศาสนา อันเป็นหน้าที่สำคัญของพระภิกษุสามเณรในฐานะเป็นศาสนทายาทสืบทอดศาสนา

การศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมคำสอนของคณะสงฆ์ได้การอุปถัมภ์จากสถาบันกษัตริย์มาตั้งแต่สุโขทัย การศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมคำสอน หรือ การศึกษาพระไตรปิฎกของคณะสงฆ์จะริเริ่มมาจากสถาบันกษัตริย์ แม้แต่มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาระดับสูงสุดของคณะสงฆ์ไทยยังได้ก่อกำเนิดขึ้นมาได้ด้วยพระดำริของรัชกาลที่ 6 รวมทั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากำเนิดก่อเกิดมาจากปรารภของสมเด็จพระสังฆราชสกลสังฆปริณายกลำดับที่ 16 (จวน อุฏฐายีมหาเถระ) สถาบันเหล่านี้ยังได้การสนับสนุนด้วยงบประมาณจากฝ่ายรัฐ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน โดยภาพรวมแล้ว การศึกษาคณะสงฆ์จำต้องอาศัยสถาบันการปกครองจึงจะสามารถดำรงอยู่ได้

การดำเนินงานด้านการศึกษาคณะสงฆ์ที่ได้รับแรงสนับสนุนจากฝ่ายอาณาจักรในทุก ๆ ด้าน และยังมีเป้าหมายของการดำเนินงานที่เอื้อประโยชน์ต่อบ้านเมืองเป็นหลัก กิจกรรมศึกษาคณะสงฆ์จึงถูกมองว่าเป็นกิจกรรมของรัฐมากกว่าจะเป็นกิจกรรมทางศาสนา ด้วยเหตุนี้ ฝ่ายอำนาจรัฐจึงสามารถเข้ามาก้าวล่วงงานด้านการศึกษาคณะสงฆ์ได้อย่างเต็มที่ ในบางยุคบางสมัยที่คณะสงฆ์มีอำนาจต่อรองทางการเมืองมีน้อย พระสงฆ์ที่เป็นปัจเจกบุคคลไม่สามารถต่อรองกับอำนาจทางการเมือง พวกเขา ก็พยายามจะอาศัยอำนาจทางด้านสังคมเข้ามาช่วยสนับสนุนกิจการการศึกษาของตนเอง โดยสร้างค่านิยมทางการศึกษาให้กับชาวบ้าน โดยเฉพาะค่านิยมการบวชเรียน หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-นิกกรรม แต่ค่านิยมที่สร้างขึ้นมามีต้องอาศัยระบบอุปถัมภ์ของสถาบันกษัตริย์และอำนาจจากส่วนกลาง

ดังนั้น ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์จึงเป็นที่มาของระบบศักดินาของนครระดับชาวบ้าน พระภิกษุสามเณรที่เรียนผ่านหลักสูตรของคณะสงฆ์ย่อมได้รับการยอมรับจากสังคมและมักจะได้ออกาสในแวดวงของคณะสงฆ์มากกว่าพระภิกษุรูปอื่นนั้น หมายถึง การเข้าถึงสวัสดิการและโอกาสทางสังคมของคณะสงฆ์เอง วาระที่ซ่อนเร้นในการศึกษาคณะสงฆ์คือความเลื่อมล้ำและความขัดแย้งในการเข้าถึงโอกาสทางสังคม

ความจริง การศึกษาทางพุทธศาสนาที่แพร่ขยายออกไปด้วยอำนาจรัฐส่วนกลาง ต้องอาศัยการทำงานของคณะสงฆ์และบุคลากรขององค์กรทางศาสนา แม้แต่วัดที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นในสังคมไทยยังน้อยรับเป็นภาระให้หน่วยงานรัฐส่วนกลาง การศึกษาคณะสงฆ์จึงสามารถเข้าถึงประชากรส่วนใหญ่ของสังคมไทยได้ดีกว่าหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่ด้านการศึกษาโดยตรง ดังนั้น การศึกษาคณะสงฆ์จึงถูกต้องอยู่ภายใต้การดูแลของหน่วยงานภาครัฐอีกที เพื่อลดความเลื่อมล้ำด้านการศึกษาของผู้คนในสังคม ซึ่งเป็นไปตามนโยบายหลักของการพัฒนาประเทศของรัฐบาลไทย (Amara Pongsapich, 2004 : 65)

การดำเนินงานด้านการศึกษาคณะสงฆ์ถูกตั้งคำถามเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของการศึกษา ของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ว่าตอบสนองความต้องการของศาสนาแน่หรือ หากการดำเนินงานด้านการศึกษาคณะสงฆ์ไทยเพื่อตอบสนองสถาบันทางการเมือง หรือเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมย่อมขัดแย้งต่อหลักการทางศาสนา เพราะผลดำเนินงานการศึกษาที่ส่งเสริมปัจจัยการผลิตของอุตสาหกรรมด้วยต้นทุนอันเล็กน้อยจากงบประมาณแผ่นดิน ผลสำเร็จด้านการศึกษาคณะสงฆ์วัดได้จากความสำเร็จด้านวัตถุนิยมตามแนวคิดของทุนนิยม คือ อาชีพ การงาน และเกียรติยศทางสังคม ของผู้สำเร็จการศึกษา ดังนั้นการศึกษาด้านศาสนาของคณะสงฆ์จึงขัดแย้งต่อหลักการทางศาสนา เพราะไม่สามารถวัดประเมินคุณภาพด้านคุณธรรมตามหลักคำสอนของผู้ศึกษาได้ หรือบางทีการศึกษาคณะสงฆ์อาจจะไม่ได้มุ่งหมายต่อคุณธรรมของผู้ศึกษาตามภาระหน้าที่ขององค์กรทางศาสนา (Chamnong Atiwattanasit, 2005 : 70)

การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยจึงไม่ได้โดดเดี่ยวจากภาครัฐแต่อย่างไร รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้การศึกษาคณะสงฆ์และมีระเบียบกฎหมายคุ้มครองสถาบันการศึกษาเหล่านี้ ดังนั้นการทำงานด้านการศึกษาคณะสงฆ์ไทยจึงถูกควบคุมด้วยอำนาจทางการเมืองมาตลอด แม้แต่การเล่าเรียนคำสอนอันเป็นกระบวนการอันสำคัญยิ่งต่อการคงอยู่ของศาสนายังต้องอยู่ภายใต้อุปถัมภ์ของรัฐ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า องค์กรศาสนาถูกครอบงำไว้ด้วยผลประโยชน์และแนวคิดจากอำนาจรัฐตลอดมาซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมของบุคลากรของศาสนาในที่สุด การบริหารงานการศึกษา

ของคณะสงฆ์อาศัยเงินสนับสนุนจากรัฐบาลเป็นหลัก ด้วยวัตถุประสงค์ตามมาตรฐานของหน่วยรัฐมาประเมินการเรียนการสอน เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมในยุคระบบทุนนิยม (Sathianphong Wannaphok., 2012 : 235)

ภาครัฐจัดสรรงบประมาณในการจัดการบริหารการศึกษาของพระสงฆ์โดยผ่านสำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติและความเห็นชอบตามมติเถรสมาคมเป็นหลัก แต่การจัดสรรงบประมาณนั้นต้องเป็นไปตามระเบียบการเบิกจ่ายของหน่วยงานรัฐ ปัญหาของการนำงบประมาณแผ่นดินมาใช้จ่ายมักจะเกิดการทุจริต ทุกบาทของงบประมาณแผ่นดินจะต้องถูกทุจริตหักหัวคิว เพียงแต่จะโดนหักน้อยหรือหักมาก แม้แต่งบประมาณการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์มักจะมีปัญหาทุจริตเกี่ยวกับการใช้เงินในการบริหารการศึกษาตั้งแต่ต้นทางจนถึงปลายทาง โดยเฉพาะปลายทาง งบประมาณในการบริหารจัดการการเรียนการสอนจะมีการทุจริตเกิดขึ้นมากมาย การทุจริตงบประมาณในการบริหารจนเป็นสาเหตุหลักของการยกเลิกใบประกอบการของสถานศึกษาบางแห่ง

พุทธศาสนากับวิปัสสนาธุระ

จากประเด็นปัญหาทางการศึกษานี้ ที่มีวัตถุประสงค์ตอบโจทย์ทางสังคมมากกว่าศาสนาและเป็นแหล่งแสวงหาประโยชน์ของบุคคลบางกลุ่มโดยอาศัยศาสนา เพื่อความคงอยู่ของพุทธศาสนาและหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงก่อให้เกิดสำนักปฏิบัติธรรม หรือวัดป่าของภิกษุประพฤติปฏิบัติธรรม กัมมัฏฐาน เรียกว่า วิปัสสนาธุระ เป็นการปฏิบัติตามหลักธรรมที่ตนได้ศึกษาดีแล้ว การปฏิบัติธรรมจะทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจในหลักธรรมได้ลึกซึ้งมากขึ้น เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้ามีลักษณะเป็น สันติปฏิถัมภ์ และปัจเจกตั้งเวทิตัพโพ ดังนั้น พระสงฆ์สาวกต้องมีการปฏิบัติธรรมกัมมัฏฐาน หรือ ฝ้ายวิปัสสนาธุระเพื่อการดำรงไว้ซึ่งกระบวนการขับเคลื่อนของศาสนา

วิปัสสนาธุระ คือ การปฏิบัติธรรมเพื่อบำเพ็ญจิต ด้วยภาวนากรรมฐาน ทั้งสมถะภาวนาและวิปัสสนาภาวนา เพื่อให้เกิดสมาธิ หรือ/และ ให้เกิดปัญญา ท่านกล่าวอ้าง วิปัสสนาธุระ เพราะ วิปัสสนาภาวนาท่านนั้นกำจัดกิเลสได้อย่างดี ถ้าพึงสมาธิที่เกิดจากสมถะภาวนานั้นไม่สามารถละกิเลสได้ แต่ปัญญาต้องมีสมาธิเป็นเบื้องต้นให้ถึงความสำเร็จ สมาธิจึงเป็นเหตุให้เกิดปัญญา และเมื่อปัญญาเกิดจึงจะเห็นธรรม ปัญญาที่เห็นธรรมนี้เองเป็นปัญญาอันรู้แจ้ง อันเกิดมาจากการปฏิบัติทางวิปัสสนา

สำนักปฏิบัติธรรม หรือ พระสายวัดป่าก็ยังเป็นคณะสงฆ์ที่ได้รับความเคารพนับถือของคนในสังคมไทยอยู่มาก เพราะแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนของพระสงฆ์สายวัดป่า ซึ่งเป็นแนวทางแห่งการบรรลุดุธรรม แต่สิ่งที่พระสงฆ์สายวัดป่ายังขาดหายไปบ้างนั้น คือ คันถะธุระ หรือ ปริยัตินั่นเอง ความรู้หลักการแห่งคำสอนของศาสนาที่ขาดหายไปทำให้ทัศนคติของพระสายวัดป่าที่มีต่อศาสนามีน้ำหนักน้อยมาก ดังนั้น เมื่อมีการอ้างคำสอนทางศาสนาเพื่อวินิจฉัยข้อกังขา มักจะถูกกลบเกลี้ยงด้วยจริยวัตรของครูบาอาจารย์และวาทของอาจารย์ผู้นำพาปฏิบัติ ซึ่งมีทัศนคติและแนวคิดที่ไม่ต่างจากลัทธิมหายานในยุคต้นๆ

ประเด็นการละเลยหลักการความรู้ทางศาสนาของเหล่าสำนักปฏิบัติธรรมนี้ อาจจะส่งผลต่อหลักคำสอนทางศาสนาโดยตรง สำหรับศาสนิกษย์ของสำนักปฏิบัติธรรมประเด็นหลักคำสอนทางศาสนาคงไม่สำคัญอะไรนักสำหรับพวกเขา บรรดาศิษยานุศิษย์ของแต่ละสำนัก พวกเขาศรัทธาต่อจริยวัตรของครูบาอาจารย์เจ้าสำนักนั้น และพวก

เขาพร้อมที่จะประพฤติปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดเพื่อจะได้เป็นสานุศิษย์ที่ดีตามคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์ ซึ่งแตกต่างจากผู้เป็นอาจารย์ผู้ก่อสร้างแนวทางที่มีปฏิภาณเพื่อการหลุดพ้นจริงทั้งด้านส่วนตัวและศาสนา พระภิกษุผู้นำพาปฏิบัติต้องการให้หลุดพ้นจากกิเลสอาสวะ และจะช่วยยกระดับศาสนาให้เป็นที่ตั้งหนทางพ้นทุกข์วิญญูะของสัตว์โลกผู้ต้องการแสงสว่าง

พระสายวัดป่าซึ่งเป็นสายธรรมยุติกนิกายก็ยังได้ชื่อว่าเป็นนิกายที่ก่อกำเนิดมาจากสถาบันกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นผู้ริเริ่มเพื่อสร้างความแตกต่างที่ติงามแห่งศาสนาในสยามประเทศ ดังนั้น ในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2560 ที่ผ่านมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10 ได้โปรดเกล้าสถาปนาสมเด็จพระมหามุนีวงศ์ เป็นสมเด็จพระสังฆราชสังฆสกลมหาปริณายก องค์ที่ 20 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งมาจากสายวัดป่าโดยตรง เพื่อเป็นศรีศุภะมงคลแห่งพระบวรพุทธศาสนาสืบไป

แม้พุทธศาสนาจะมีวิธีการดำรงอยู่ในสังคมไทยด้วยวิปัสสนาธุระเพื่อการตัดขาดจากทางโลก เรียกว่าโลกุตระ เพื่อแสวงหาโมกขธรรมเป็นหลัก แต่คณะสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระก็มีกำเนิดมาจากสถาบันกษัตริย์โดยตรงย่อมเป็นข้อผูกพันระหว่างอาณาจักรกับศาสนาจักรตลอดมา และต่อมา สำนักวิปัสสนาธุระก็ต้องเผชิญกับกระแสนิยมของผู้คนในสังคมที่เข้ามาครอบงำกายถวายตัวเป็นศิษย์ด้วยความเลื่อมใสแบบวิถีชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ จึงก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อคิดทางโลกและทางธรรมเพื่อการรักษาไว้ซึ่งเสถียรภาพของสำนักปฏิบัติธรรมแต่ละแห่ง

สรุป

พุทธศาสนาในสังคมไทย มีความเป็นองค์กรมั่นคงถาวรและมีองค์ประกอบอย่างชัดเจน ทั้งศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนพิธี และศาสนสถาน องค์ประกอบเหล่านี้ เมื่อมองโดยภาพรวมจะมีเอกภาพเป็นอย่างมาก แต่ถ้ามองให้ลึกลงไปองค์ประกอบเหล่านี้ กลับเป็นปัญหาหลัก หรือ จุดด้อยของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ด้วยสาเหตุหลายประการด้วยกัน พุทธศาสนาในประเทศไทยได้ผูกติดอยู่กับกลุ่มชนชั้นปกครองของประเทศมาตลอดตั้งแต่ยุคอาณาจักรสุโขทัยเป็นต้นมา จนถึงยุครัตนกรุงโกสินทร์ กระบวนทางศาสนาพุทธในประเทศไทยได้พัฒนาตนเองตลอดมา เพื่อให้สอดคล้องและเข้าถึงกลุ่มคนในสังคมให้มากที่สุด ท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและสังคมที่แตกต่างจากแหล่งกำเนิดของศาสนา และมาถึงยุคหนึ่งที่พุทธศาสนาถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างชาติของชนชาติไทย ดังนั้น กระบวนการทางศาสนาจึงเปลี่ยนแปลงบทบาทตนเอง เพื่อสนองตอบนโยบายสร้างชาติ โดยมีบุคลากรทางศาสนาคือ พระสงฆ์เป็นผู้สนองงาน

แม้พุทธศาสนาจะมีบทบาทสำคัญในสังคมไทย แต่ก็ยังอยู่ภายใต้การครอบงำของสังคมอยู่ดี ทั้งในด้านการเมือง สังคม และวัฒนธรรม เพราะศาสนาพุทธเป็นของคนไทย ฉะนั้น ทุกสถานการณ์ของศาสนาพุทธในสังคมไทยจึงเป็นไปภายใต้ความต้องการของคนไทย พุทธศาสนาไทยไม่ได้ขับเคลื่อนตนเองอย่างอิสระอย่างเสรีโดยยึดธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ ไม่ต้องไปดูอื่นไกล ดูสถานการณ์การแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชผู้เป็นประมุขสงฆ์เป็นตัวอย่างของสถานการณ์พุทธศาสนาในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

Amara Pongsapich. Beliefs and religions in Thai society. Nonthaburi: SukhothaiThammathirat Open University, 2004.

Chamngong Atiwattanasit Sociology according to Buddhist principles. Bangkok: Kasetsart University Press, 2005.

Prapasai Asawawarurakarn Thai Studies. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University, 2005.

Mahamakut Buddhist University. History of Buddhism. Mahamakut Buddhist University Lan Chang Campus, Loei: 2000

Sattthianphong wannaphok. Buddhism: Views and criticism. Bangkok: Matichon Publishing House, 2012.

Seree pongpis. Beliefs and religions in Thai society. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University, 2004.